

Vratar

Tone
Soben

Jutranjo zamišljenost je nenadoma presekala rezka, čeprav zategnjena bolečina v ušesu. Počasi sem se okrenil proti njenemu izvoru in že med obračanjem glave me je — kot že večkrat prej — zgrabilo, da bi se odtujil lastni naravi, ki mi je ob takih prilikah vselej postala zoprna; mislil — in sploh počel vse, kar imam početi — sem torej ne kakor jaz sam, ampak kakor da bi on, nekdo.

Ozrl se je z bolečino v ušesu in najprej opazil samo dolgočasno sivo mrežo, iz katere se je počasi vzpela ravno tako dolgočasno siva ograja z vrati, ki so se odpirala navznoter. To ga ni presenečalo, namreč da je bila take barve in da so se vrata odpirala navznoter, ne pa navzven; presenečalo — bolje: presenetilo, kajti zgodilo se je prvič v desetih letih — ga je dejstvo, da je bilo vse, kar je mogel videti skozi majhno okence vratarnice, odkar je zavzel mesto vratarja, vedno enako; zdelo se je, da je tu čas stal ali pa varal slehernega, ki je kdaj kukal skozi neumno štirioglato šipo. Je pač tako, ga je nekaj zaskalelo v ovinkastih možganih: to je menda večer spomenik večne neenakosti; je že tako, da mora biti v vseh časih neka ograja z nekimi vrati in neko vratarnico ob strani, ki skozi odprta vrata vstopa. — In menda je tako še najbolj prav.

Toda bolj ko se je samota kopičila v meni, manj lepo se mi je zdelo to živžavo tekanje po ulicah, po razvoženih, blatnih kolovozih in po sklenjeni poti živčnosti v majhnem podstrešnem stanovanju mojega zavoženega življenja. Če malo bolje pomislim, zadeva sploh ni bila vesele narave, a sem kljub temu zelo često izzival smeh. Ne vem točno, čemu, ker se je že na samem začetku vsiljevala misel o neki splošni determiniranosti, ali pa, ker sem se bal slutenj, ki niso hotele prevariti, in sem jih želel s smehom premagati? Bodi kakorkoli že, smejal sem se skozi črvive zobe svojega padca med blazneže in zavidal vsem, ki so se brez občutka za ponos zavarovali z visoko ograjo in niso čutili ne bolečine ne ugodja in sploh živeli kar tako v dobri veri, da popolnejše sreče, kot jo imajo, ni mogoče doseči; najbolj pa sem jim zavidal, ker so govorili nekako skozi črevesje — meni se je to upiralo in sem zavoljo tega smel izgovoriti besedo sreča le izjemoma.

Prav je tako.

Najbolj prav, si je rekel prepričevalno, a dopuščal možnost, da je morebiti vendarle kako drugače in ne ravno tako, kot misli. Saj to. To! Ni si več zaupal, zlasti pa ga je dražilo, ker se je lahko spominjal samo po izsekih: kar utrnilo se je, bilo videti vseskozi zelo jasno, pa spet kar izginilo.

Madonca, je znal reči, saj jih še nimam osemdeset, ja.

Madonca, ja, je pomislil, madonca. Stari oče je imel brado, v resnici ga je bila sama brada, ki se je pozibavala dol in gor in dol; ljudje so čekali, kako ubog je vendar stari oče; šepa; on pa je bil samo velika brada — brada nikoli ne šepa —, tako malo siva ob straneh in z luknjo v sredini. Od noter

se je klokotaje valilo »madonca«, potem nekaj časa nič in znova klokotaje »madonca«,

se je ujezil in obrisal rosno steklo, bolj ko odpiraš, bolj ko gre noter, manj je.

No ja, se je pomiril, saj malo je, a ne toliko, kot bi moralo biti. Toliko! Marsičesa se dobro spominja. Dobro.

Tisto, kako je bil majhen in je imel izposojeno zračno puško. Ampak ni on ustrelil v gosko, Miha je, pa je bil še manjši. In kako je potem udrihala s krili med koprivami cop cop cop, pa še potem, ko sta jo vrgla za plot cop cop cop. Goska.

Čez nekaj dni je prišla Tončkova mama z bradavico tam, kjer se neha čelo in se začenja nos, in rekla:

Ti si jo.

Nisem je ne, jaz ne.

Kdo jo pa je? Glih ti, je zavreščala; táko grdo bradavico je imela — si jo je kar predstavljal.

Miha je povedal, da si jo.

Ti prasica grda, je zamomljal in stisnil pest, pa takšen je bil, tak mali. On že ve.

Že v otroških letih se je vame naselilo nekaj skrivnostnega, kot otroku se mi je zdelo, da je silno črno. V mojih korakih se je plazil strah pred vsem in vsakomur; imel sem velike svetle oči s solzami, ki so videle bolje, globlje. Pogosto sem se ves tresel od ihtenja, toda bili so trenutki beline in polnosti. Tedaj pa sem opazil, da ljudem okrog mene brizga porog iz oči, v močnih curkih, penastih; v pošumevanju, ki se je zlilo čezme, je bilo moč slišati prihuljen krohoh. Odslej sem imel velike bleščče oči brez solz, vrataril sem na pragu svoje tankočutnosti in skrinjo žalosti sem pred vsemi zaklepal. Nadel sem si smeh in goltal besede, ki bi jih moral izpljuniti ljudem v obraz. Da, v obraz. Izpljuniti. Pa sem le odpiral, spuščal noter in nič ven: začelo je strgati po drobovju, stotero, tisočero krempljev ranjenosti, trgalo me je z zverinskim zobovjem — nisem priznal soli v očesnih koticah; noči so strmele nad mojim nenadnim čudaštvom, postajal sem dovteten za črno barvo in za — ponos.

Ali pa tisto: v šestem razredu je moral nesti razredničarki kolone. Doma so zahtevali. Kadar je oče nasršil obrvi, je iz vsega možnega izstopilo samo eno: ubogati. Skloniti glavo, spoštljivo vzeti košarico s kolinami in lepo obiskati razredničarko. Da si bo lahko mislila o njem (»za jezik se mu je prilepila nizkotnost podkupnine«)...

Ne bo treba, je sklenil, ne bo.

Dobro se spominja: sedeži v avtobusu niso veselo zaškripali, nasprotno, zdelo se je, da vijoličasto ječijo pod tujo težo »tako boš«.

Ne bo tako, se je uprl. Prvič.

Zahteve tistih, ki so se bočili nad njim, so se ga polakomnile. Lastnina drugih — ne!

Ko je cesta za trenutek nehala drveti v smeri ponižanja, je skočil ven. Planil. Strop avtobusa se mu je spustil tik nad glavo, vstati? kje neki;

torej samo naprej, do zvonca v njenem stanovanju, do znanega obraza, ki bo obvisel v reži med vrati in podboji — figo, zdaj je prost. Prost.

Je že star, ampak ve, da se je spomnil trenutka, ko je prvič slišal besedo svoboda; ni razumel. Tokrat je: mehka bela svetloba, ki je ne utesnjuje prostor, sploh pa ne kakšno svinjsko meso in krvavice v košarici.

Zmerom brez tega, je pogledal za avtobusom z nizkim stropom in vijoličaste notranjosti.

Vijoličasta barva je že od nekdaj spominjala na bolečino preorane njive; nekaj je pač šlo po prividni cesti, sledeč vabo usode v tempelj svojega konca; tako nekako gredo zvečer zahodni hribovi v svetlobi zarje proti soncu, da jih potem, ko se odmaknejo od svojih korenin, zaloti in izniči tema. Vendar tudi iz mraka pride včasih, in velike bele oči presenečenja so tem bolj vidne. Že nenadna malenkost me je vsega navrtala, zvičajni sadisti so brž porinili eksploziv v vrtime: »veš, srce je samo ena od mišic, ne pa skladišče čustev«; ko se je prah dvignil in zopet polegel, sem s potezami obupanca naslikal portret mlade žene.

Celo pomahati ni utegnil, ali pa se ni domislil, da stoji na robu odhajanja, in je šele pozno zvečer, ko so ga nemočnega obkolile stene spalnice, spoznal, da je v zaprtem prostoru težko dihati. Zaželel si je spanca, ki naj pade nanj s težo opečnatega stropa. Štel je od ena do sto in končal štetje s »saj ona končno niti ni toliko kriva«. Ampak na mestu izrečenih besed se je odprla praznina in le malo zatem je v sebi začutil dolžino in votlost hodnika brez izhoda.

Boli me srce, je rekel in prižgal prvo cigareto.

A srce je bilo zgolj prožna mišica, ki mu je z obilnimi curki krvi znova in znova vračala bolečino:

Kdo je pa potem kriv?

Je sploh kdo, ki bi ne mogel ovreči njegove obsodbe?

Zdelo se je, da ga ni in da je on edini, ki ne zmore in je zategadelj prisiljen lepo na hrbet, globoko dihati in sproti odpuščati usodi, ki jo je sicer v vsakem stavku preklinjal; oprezala je s polpriprtimi očmi zlohodneža in se nasmihala resnici v svečanem rdečem ogrinjalu pubertetniškega vrenja, znotraj katerega se je krvavo lesketala zrela ljubezen otroka. Ampak ne taka, ki se sme po celodnevni olikanosti ponoči razpohotiti v postelji, marveč taka, ki je kot velika nevidna past; zarije se v podzavest in čaka na trenutek, ko bo ujela samo sebe v zaprtost potencirane bolečine: kdo je kriv?

In to se lahko ponavlja.

Kako tudi ne, tiktakal je — navita ura — v ritmu nekega bitja. V žilah je zaznaval njeno prevaro in prosil lastne krvi za žejo. Toda rekel je:

Ne, glava naj stoji, kot stoji, in bil gimnazijec kot drugi, mogoče samo malo zamišljen in s smehom v rokah, da, v rokah, tako je tičal pač na najprimernejšem mestu, da je na razstavi svojih ostankov lahko z njim premazal kruh za lačne oči obiskovalcev.

Skrival sem njeno obličje pred opičjimi pogledi, včasih pomislil na optimizem (pokojnega), sicer pa zidal oltarje melanholiji. Gibal sem se v

nekem čudnem mediju bolečine in strahu pred jutri. Napredoval sem, ker so mi v hrbet nerojeni zanamci zasajali semena svojih očetov — samo zato; njihov grgravi slavospev me je osramotil pred lastno senco in sklenil sem:

Treba se bo odkriti, čeravno skozi zamrežena okna blaznice.

Ko sem trčil ob pomen te besede, me je spreletelo sladkobno čustvo in pozabljeni trenutki pravijo, da je priletelo v sobo črno krilo belega planinskega orla. Groze ob tem nisem zapisal v dnevnik (halucinacij), komaj sem jo registriral: velika halja, ki leti vedno tako, da njena senca prekriva vanjo uprte oči. Nisem pogledal, miže sem vedel, da je tam notri hladno in da je beg iz centra edini smisel; začel sem ga oblikovati v akvarelni ideal, ob tem poslušal mrtvo pesem klasičnih slavcev, ki smo jih dvakrat ali trikrat na mesec dobili po večerji kot priboljšek. Obesili so mi vzdevek nadebudneža, čeprav so lahko opazili mojo nebriznost; spuščal sem krilatice čez se in jih s pikolovsko natančnostjo razvrščal v nadstropja neotipljivih stolpnic neoporečne pesjanske kulture. Ob vsem tem sem ostal nadvse hladen do resničnega sveta resničnih ljudi. Vse svoje zanimanje sem uperil v preučevanje stopnje ukrivljenosti ljubezenskega loka med otrokom in dekletom, ki se bo poročilo z nemirnimi očmi. Ko se je to res zgodilo, sem že vneto prebiral vso dostopno literaturo o stoikih in njihovem nauku. Smeh pri taki vrsti opravila je le zunanji izraz notranje bede, vsekakor pa komaj vreden omembe na mnogo pomembnejšem srečanju razočaranih ob gostilniškem tako imenovanem — s strani strastnih pijancev zelo spoštovanem — šanku. Neposredno po teh spoznanjih sem se vrnil v svečeništvo samote in molka, da bi razmislil še, ali je narava človeka v bistvu dobra ali slaba.

Dejstvo, da so nekatere stvari že vnaprej dane in da jih moraš preprosto spustiti namesto sladkorja v skodelico čaja ali kave ter jih požreti, ga je nekoliko zmedlo. Ne pa toliko, da bi se mu v prividu prikazal obris poželenja, ki ga je za vse večne čase prilepilo na vsebino vsesplošnega procesa odpiranja in zapiranja. Da je to nujno gibanje, ne, tega ni nikoli izmозgal, verjel pa je v bajke o dobrih ljudeh, predvsem pa je nekoliko obrobno zaslutil, da se je moralo nekoč nekaj zgoditi z njim in da je onstran zdajšnjega sebe obstajalo še kaj drugega.

Pred oči mu je stopila tanka lisa na asfaltu.

Prasica grda, je cvileče zakričal, ti si vsega kriv, ti si . . .

Pa ni, ni, se je sproti premislil, on je samo gosko ustrelil; to nima nobene zveze s sirotišnico. Ta beseda je bila odločilna, zlogoval jo je še enkrat in ko je rekel o ter ga malo potegnil, je z naglim zamahom ujel refren: mama, mama, je izgovarjal previdno, da se ne bi prenaglil, ampak se je vseeno; obtičal je v besedi z nejasno predstavo svoje bednosti.

Datiralo je namreč v čas malo pred katastrofo.

Vračal se je s predavanja skozi poševne črte večera, gledal, kako je asfaltni tlak odskakoval od razpršenih kapljic, z mislijo pa nadlegoval stoletja divjaštva. Celo več: želel si je tega divjaštva: smel bi odvezati silo svoje moškosti in si prilastiti, kar mu je bilo drago;

najdražje, vendar — se je zdelo — za vselej nedostopno.

V odmaknjenost od realnosti je slučajno zdrknila »mama«. Tako nežno in še bolj. Proseče. Tik za obratom glave je padla cesta podolgem in počez in nanjo se je skozi odprta vrata vsula žalost večera.

Mama.

Tako proseče in še bolj.

Mama.

Odšla je vzvišena nad resnico svojih otrok in ni umaknila pogleda pred njegovim mračnim očitkom. V ustih se je mahoma pojavila mastna snov in izpljunil je s posebnim užitkom.

Svinjarija, je rekel, toda preveč tiho, da bi ga mogla slišati; sicer pa ona tako ne bi reagirala na besede.

Se je zgodilo . . .? Take stvari na sodišču?

Ki potem obesijo pasje svetinje okrog tankih vratov?

Samota je lezla vanj z jadrnimi koraki zavojevalca, oblastno, pohlepno.

Bil je kovinski čas odpiranja visokih vhodnih vrat, ki niso imela ne lesenih podbojev ne lesenega praga; samo sestradana odprtina, na katere robovih je viselo še sveže usmiljenje.

Tak kot tale dva, je presodil, le da se onadva ne zavedata — otroka . . .

Potem je doživel samo še svoj zadnji študentski večer v sobi 199, druga vrata od stranišča, od koder se je širil vonj po blaznosti. Preden so ga naslednje jutro odvedli, se je še domislil neke tuje bolečine otrok, ki je bruhnala iz njega; spojila se je z barvito liso na asfaltu.

Ko se mrak skloni k svojemu otroštvu, da bi bil crescendo zgostitve čim bolj prepričljiv, se začne: prijetna, a žal goljufna kristalizacija malenkosti; malih, drobnih dogodkov, ki nepomembni zadevajo ob nas in gredo enako nepomembni dalje. Toda naša teža so, trgajo nam žile in nas žro; oni — zavrtnjeni trenutki. Hlastno sem se jih polastil; pač nisem pričakoval, da je samota prišiljena v konice, katerih vsaka je molčala z molkom posebjene bolečine.

Ponoči so robovi okrogli, v tej okroglosti preži svetlooka nevarnost; nabode te, ko se najmanj nadejaš, ko romantika drsi v neslutene globine teme; tema je tisti edini medij, ki jo je sprejel vase.

Ni več srca, je le mišica.

Ni več čustev, so le ovire na poti k boljšemu človeku, ki mu bo razum curljal iz gobca; ja, iz gobca, gobca!

Pogosto obžalujem, ker se toči čas v mojo srebrno vizijo tako počasi; bojim se, da se bo vmes priplazil trenutek, ko se bodo ure zavrtnjene obrnile od mene . . . Preprosto: ni imela kaj povedati.

Lahko bi vedel, saj je že bil v procesu. Prej. Takrat se je pregriznil čez, zdaj ga je pokopalo poželenje — njena koža je dišala po zelenem mahu.

Ležala sta in nebo je bilo spodaj, čudno okroglo, nekam začudeno. Spet ga je — po več letih — zasačil v stanju razglašenosti občutek solze na licu. Trave in bližnji topoli so se sunkovito prestavili na drugo stran, v ustih je začutil prst in čez čas njeno roko v laseh. Zemlja je ponujala okus po rešitvi — ne bi smel odpreti —; nezavedajoč se svojega stanja, je poželel kapljice rose in jim dovolil vstopiti skozi pore srca:

Ljubim te, je rekel proti nebu pod seboj; čezenj so po vsej obli dolžini padali kodri njenih dolgih las.

Potem pa.

Je izgubila.

Njegov.

Naslov.

Študirat je prišel brez zaupanja vase; poljubil je najprej cesto pod oknom svoje sobe, čez nekaj tednov bolniško posteljo in potem še blazni smeh blaznežev v kletkah za norce.

Tega se je nenadoma spomnil. (Bolečina v ušesu se je ponovila).

Aaaaaaaa.

Tedaj bom preveril trdnost stičišč.

Prvi korak sem že pojedel (namesto njega):

Vratarnica se je stresla. Zdrvel sem iz zamišljenosti skozi neprekinjeno melodijo sirene in opazil na eni strani malo okence vratarnice, na drugi strani ograjo z vrati — ki so se odpirala navznoter, ne navzven — in pred njimi črn mercedes.

Spotaknil sem se ob kamen (toda vhod je bil vendar asfaltiran —?), ne da bi ozrl, zdirjal k vratom in jih odprl. Zapeljal mi je v odprta usta in zatrobil:

Odpri!

Spreletel me je mraz.

Zlezal pod kožo.

Se zavlekel v kosti.

Mi zamrznil črepinjo.

Iz ledu se je zarežal hladen prezir:

Srca ne odpiramo več.

Zakaj — tega se že ni več spominjal; zaprl je vrata za seboj in v okno vratarnice zalučal kamen, ob katerega se je spotaknil, da se je razletelo v eno manj in drugo bolj blazno polovico tragedije.

Finita la commedia, sem potožil bližnjemu drevesu.